

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ

Гарант освітньої програми

д.е.н., доцент

_____ Горіна Г.О.

« ____ » _____ 2021 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 242 «Туризм»
за освітньою програмою «Туризм»

на тему: «**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В
УКРАЇНІ**»

Виконав здобувач вищої освіти	Студентка 4 курсу групи ТУР-17 Островська Вероніка Віталіївна	_____ (підпис)
Керівник:	к.пед.н., доцент Богатирьова Г.А.	_____ (підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань
Здобувач вищої освіти _____

Кривий Ріг
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства
Форму здобуття вищої освіти очна
Ступінь «Бакалавр»
Галузь знань 24 «Сфера обслуговування»
Освітня програма «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

д.е.н., доцент

_____ Горіна Г.О.

« ____ » _____ 2021 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Островської Вероніки Віталіївни

1. Тема роботи «Особливості розвитку екологічного туризму в Україні»

Керівник роботи к.пед.н., доцент Богатирьова Г.А.

Затверджені наказом ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського
від «11» січня 2021 року № 20-с

2. Строк подання студентом роботи: «26» травня 2021 року

3. Вихідні дані до роботи: законодавчі і нормативно-правові акти України, інформація Державного комітету статистики України, Всесвітньої туристичної організації, Всесвітньої ради з туризму та подорожей, звіти і аналітичні публікації міжнародних організацій, вітчизняні і зарубіжні періодичні видання, наукова література, інформаційні ресурси мережі Інтернет, результати власних спостережень та досліджень.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): обґрунтування теоретичних аспектів розвитку екологічного туризму; аналіз стану екологічного туризму в Україні; аналіз перспективи розвитку екологічного туризму в Україні та розробка шляхів його удосконалення.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) графіки, таблиці, схеми, рисунки.

6. Дата видачі завдання «02» лютого 2021 року

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір напрямку дослідження, аналіз бази та літературних джерел, визначення об'єкту, предмету та завдань дослідження. Формулювання, обґрунтування та затвердження теми роботи	27.02.2021	
2	Підготовка основної частини роботи	12.03.2021	
3	Підготовка висновків та рекомендацій роботи	24.04.2021	
4	Підготовка вступу роботи.	10.05.2021	
5	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів, оформлення роботи	15.05.2021	
6	Представлення роботи на кафедрі для рецензування	26.05.2021	
7	Оформлення презентаційних матеріалів, проходження нормоконтролю	01.06.2021	
8	Захист дипломної роботи	24.06.2021	

Здобувач в.о.

_____ (підпис)

Островська В. В.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

Богатирьова Г.А.

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

Сторінок: 48, рисунків: 10, таблиць: 4, використаних джерел: 48, додатків: 4.

Мета кваліфікаційної роботи: поглиблення теоретичних аспектів розвитку екологічного туризму в Україні, аналіз стану розвитку екологічного туризму в Україні, розробка практичних рекомендацій щодо активізації розвитку екологічного туризму в Дніпропетровській області.

Об'єкт дослідження: туристична діяльність.

Предмет дослідження: перспективи розвитку екологічного туризму в Україні.

Завданнями роботи визначені: дослідження теоретико-методичних аспектів становлення і розвитку екологічного туризму в Україні; аналіз стану та тенденцій розвитку екологічного туризму в Україні; окреслення шляхів поліпшення розвитку екологічного туризму в Україні та розробка практичних рекомендацій щодо їх активізації в Дніпропетровській області.

Методи / методика, використані у кваліфікаційній роботі: системно-структурний метод – для узагальнення та класифікації основних понять екологічного туризму; абстрактно-логічний – при визначенні основних проблем функціонування екологічного туризму в Україні; метод моделювання – при розробці концептуальних засад розвитку туристичних ресурсів екологічного туризму в Україні.

Основні результати дослідження: За результатами проведеної роботи було досліджено теоретичні аспекти становлення і розвитку екологічного туризму в Україні; проаналізовано стан і тенденції розвитку екологічного туризму в Україні; розроблено практичні рекомендації щодо активізації розвитку екологічного туризму в Дніпропетровській області.

Ключові слова: ТУРИЗМ, ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ, ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ, ВИДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.

ЗМІСТ

ОСНОВНА ЧАСТИНА	
ВСТУП.....	6
1. Теоретико-методичні засади розвитку екологічного туризму в Україні.....	8
2. Регіональні особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.....	14
3. Шляхи активізації розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.....	22
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	44

ВСТУП

В умовах глобалізації розвиток туризму в Україні вимагає актуалізації видів туристичної діяльності, здійснення інтеграції туристичної галузі зі світовими лідерами, використання накопиченого світового досвіду щодо задоволення попиту споживачів, інформування про існуючі можливості туристичних підприємств, їх здобутки і переваги.

Одним з перспективних напрямів розвитку господарства нашої держави виступає туризм, як галузь яка несе найменші екологічні збитки навколишньому середовищу, зокрема його найбільш екологізований вид – екологічний туризм.

Ресурси природного, екологічного туризму сприяють залученню туристів до певної території. На потік туристів також мають вплив унікальні природні об'єкти (гори, водоспади, печери, озера). Крім цього, міські жителі нерідко воліють проводити свою відпустку біля природних об'єктів, так як міське середовище надає аж ніяк не сприятливий вплив на людину і не завжди сприяє повноцінному відпочинку та рекреації.

Проблемам екологічного туризму присвячені дослідження ряду авторів: Л. С. Безуглої, О. П. Савіцької, Н. В. Савіцької, Л. В. Погребняка, В. І. Тарановського, Б. Л. Ковальова, А. Г. Портянки, В. Г. Піменова та ін., в яких дані основні поняття і визначення екологічного туризму, а також класифікація його видів; визначені основні тенденції розвитку; встановлена значна роль у розвитку туризму в цілому.

Виходячи з викладеного, **метою роботи** є поглиблення теоретичних аспектів розвитку екологічного туризму в Україні, аналіз стану та тенденцій розвитку екологічного туризму в Україні; окреслення шляхів поліпшення розвитку екологічного туризму в Україні та розробка практичних рекомендацій щодо їх активізації в Дніпропетровській області.

Для досягнення викладеної мети дослідження в роботі ставляться наступні **завдання**:

1. Дослідити теоретико-методичні аспекти розвитку екологічного туризму в Україні.
2. Проаналізувати стан і тенденції розвитку екологічного туризму в Україні.
3. Окреслити шляхи активізації екологічного туризму в Україні.
4. Розробити практичні рекомендації щодо поліпшення стану екологічного туризму в Дніпропетровській області.

Об'єктом дослідження виступає туристична діяльність.

Предмет дослідження: особливості розвитку екологічного туризму в Україні .

Основними методами виступають: системно-структурний метод – для узагальнення та класифікації основних понять екологічного туризму; абстрактно-логічний – при визначенні основних проблем функціонування

екологічного туризму в Україні; метод моделювання – при розробці концептуальних засад розвитку туристичних ресурсів екологічного туризму в Україні.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі і нормативно-правові акти України, інформація Державного комітету статистики України, Всесвітньої туристичної організації, Всесвітньої ради з туризму та подорожей, звіти і аналітичні публікації міжнародних організацій, вітчизняні і зарубіжні періодичні видання, наукова література, інформаційні ресурси мережі Інтернет, результати власних спостережень та досліджень.

Структура роботи: робота складається із основної частини, вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків. Робота містить 48 сторінок, 10 рисунків, 4 таблиці, 4 додатків, 48 наукових джерел.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Теоретичні аспекти розвитку екологічного туризму

Екологічний туризм - це порівняно молодий напрямок туризму як в Україні, так і в світі. Термін «екологічний туризм» був запропонований в 1980 р мексиканським економістом Гектором Цебаллос-Ласкурейном. На його думку, екологічний туризм означає поєднання подорожі з дбайливим ставленням до природи і дозволяє об'єднати радість знайомства і вивчення зразків флори і фауни з можливістю сприяти їх захисту [1].

Всесвітня туристична організація ЮНВТО дає найпоширеніше тлумачення екологічного туризму: «екотуризм включає всі форми природного туризму, при яких основною мотивацією туристів є спостереження і прилучення до природи» [3].

Поява та розвиток на міжнародному ринку екологічного туризму зумовили підвищення попиту серед споживачів на цей досить новий напрям в означеній галузі. У допандемічний період екотуристичні подорожі за даними Всесвітньої туристичної організації займали від 7 до 20% усіх поїздок, темпи росту зеленого туризму оцінювалися у 10-30% за рік, а його частка у доходах міжнародного туризму сягала 10-15% [4]. Впровадження екологічного туризму на території України сприятиме підвищенню економічного рівня країни, розвитку внутрішнього туризму та росту туристичних потоків [5].

В цілому аналіз сучасного трактування терміну «екологічний туризм» показує, що до цього часу немає його однозначного визначення. Тлумачення поняття «екологічний тризм» в працях дослідників представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Трактування поняття «екологічний туризм»

Автор	Визначення
С. Тимчук	Вид орієнтованого на природу туризму, який відбувається у природному середовищі і, крім цього, має ряд визначальних ознак, притаманних цьому специфічному виду діяльності згідно з міжнародними стандартами. Зокрема, обов'язковими рисами екотуризму мають бути: освітня складова, тобто ознайомлення з природними цінностями; природоохоронна складова, тобто безпосередня участь або внесок в охорону довкілля; соціальна складова, що передбачає участь в екотуристичній діяльності місцевих громад.
Г. С. Ферару, Н. В. Волкова	Вид туризму, який виражається в активному проведенні часу людини в природному середовищі не тільки з використанням її рекреаційних, пізнавальних та інших можливостей, але і з урахуванням її збереження і примноження.
О. П. Савіцька, Н. В. Савіцька, Л. В. Погребняк	Туристична діяльність, метою якої є пізнання особливостей малозмінених природних і традиційних культурних ландшафтів за умови збереження ландшафтного різноманіття.

В. Г. Піменов	Туристські відвідування малозмінених або змінених територій з унікальними природними та історико-культурними ресурсами, які відповідають основним принципам сталого розвитку туризму; всіляко сприяють соціально-економічному розвитку регіонів відвідування, підвищенню рівня екологічної культури мандрівників і життєвого рівня місцевого населення; містять освітній і пізнавальний компоненти.
Л. С. Безугла	Популярний і перспективний напрямок індустрії туризму, основною ідеєю якого є гармонізація стосунків людини з навколишнім природним середовищем, турбота про збереження довкілля, що використовується в туристичних цілях, та підвищення екологічної свідомості суспільства
В. Соколовський, І. Щоголева	Особливий напрямок рекреаційної діяльності з низьким антропогенним впливом на навколишнє середовище та його окремі компоненти, що пов'язаний із пізнанням природи та спрямований на зберігання екосистем.

За наявності у науковій літературі багатьох визначень екологічного туризму питання про його дефініцію ще не знайшло остаточного розв'язання. Вчені відзначають, що через розмитість поняття екологічного туризму, його часто плутають з іншими напрямками туризму: сільський зелений туризм, агротуризм, біотуризм, природний туризм, пригодницький та деякі інші. Вони суміжні, але мають віддалене відношення до екологічного туризму, тому що підтримують інші цілі та не відповідають головним його принципам [15].

Основні принципи екологічного туризму направлені на покращення добробуту населення та зменшення негативного впливу туристичних потоків на навколишнє середовище. Головною ідеєю екологічного туризму є піклування та збереження природного навколишнього середовища, що використовується для туристичних цілей та реалізується в його завданнях та функціях.

У розумінні дослідників [4; 17], принципових ознак екологічного туризму є дві: характер маршруту і відповідальне ставлення до природи. Безсумнівним є те, що екотуристичний маршрут має пролягати природними територіями, де спостереження туристів буде спрямоване саме на природні об'єкти. Також не підлягає сумніву, що екологічний туризм передбачає екологічно відповідальне ставлення до природи, адже в іншому випадку такий туризм не може називатися екологічним [39].

Екологічне варварство є негативним соціальним явищем, яке не має нічого спільного з туризмом і, тим більше, з екологічним туризмом, і яке необхідно викоринювати не тільки виховними заходами, але і адміністративною і кримінальною відповідальністю. Усі інші ознаки, які окремі автори вживають при визначенні екологічного туризму (наприклад, його пізнавальний характер, внесок у виконання природоохоронних програм, сприяння підвищенню добробуту місцевого населення, мандрівки малими групами, сприяння покращенню фізичного стану туристів тощо слід, на погляд зазначений науковців, сприймати, як його супутні характеристики, але не як обов'язкові елементи його дефініції.

Можна виділити наступні потреби, що сприяють формуванню і розвитку екологічного туризму.

1) Когнітивні:

- пізнання себе і природи;
- розширення кола екологічних знань про природу;
- отримання нових знань про живі організми;
- усвідомлене сприяння охороні природи.

2) Рекреаційні (оздоровчого характеру):

- поліпшення фізичної форми;
- «втеча» від міської тісноти і стресів;
- прагнення побувати в екологічно чистому природному середовищі;
- зміцнення свого здоров'я за допомогою природних факторів;
- реабілітація після хвороби;
- відновлення духовних сил в спілкуванні з природою.

3) Атрактивні (або гедоністичні):

- спостереження за мешканцями парку в природному середовищі;
- спостереження за природними явищами в зоні природно-заповідних фондів;
- отримання естетичної насолоди від атрактивності природних ландшафтів.

4) Соціально-культурні:

- неформальне спілкування;
- відвідування пам'яток природи та культури;
- знайомство з місцевими традиціями і звичаями;
- нові враження і пригоди

У соціально-екологічних потребах виявляється залежність суб'єкта від природи, ресурси якої є джерелом людського існування. Процес формування і розвитку потреб є, по суті, розвитком ставлення людини до природи. На різних ступенях розвитку людського суспільства ступінь розвиненості екологічних потреб, можливості їх задоволення були далеко не однакові.

Був час, коли збереження і відтворення природних умов життя суспільства не вимагало спеціальних витрат, не було об'єктом цілеспрямованої державної політики. Розвиток матеріального виробництва, поява його нових галузей в локальному плані могло натрапляти на обмеження з боку природних факторів, зокрема, на вичерпання тих чи інших природних ресурсів.

Одночасно ЮНВТО виділяє принципи екологічності в туризмі, які необхідно враховувати при формуванні стратегії просування туристичних регіонів [38]:

- використання екологічного транспорту - велосипедів, безмоторних човнів, парашланів і т. п. або екологічного виду палива;
- організацію привалів, бівуаків, туалетів, багать, приготування їжі (з екологічно чистих місцевих продуктів) в строго відведених для цього місцях;

- грамотну утилізацію сміття (сміття не викидають на маршруті, а збирають, після чого воно надходить на спеціальну переробку);
- залучення туристів для вирішення місцевих екологічних проблем (збирання сміття та ін.)
- збір грибів, ягід, лікарських рослин, будь-яких природних сувенірів тільки в дозволених зонах;
- здійснення будівництва місць відпочинку - притулків, хатин, готелів, кемпінгів тощо з екологічно нешкідливих матеріалів і так, щоб не порушити нормальний екологічний розвиток навколишнього ландшафту.

Рис. 1.1. Концептуальні положення екологічного туризму [15, с. 69-70]

Основні форми екотуризму представлені на рис. 1.2.

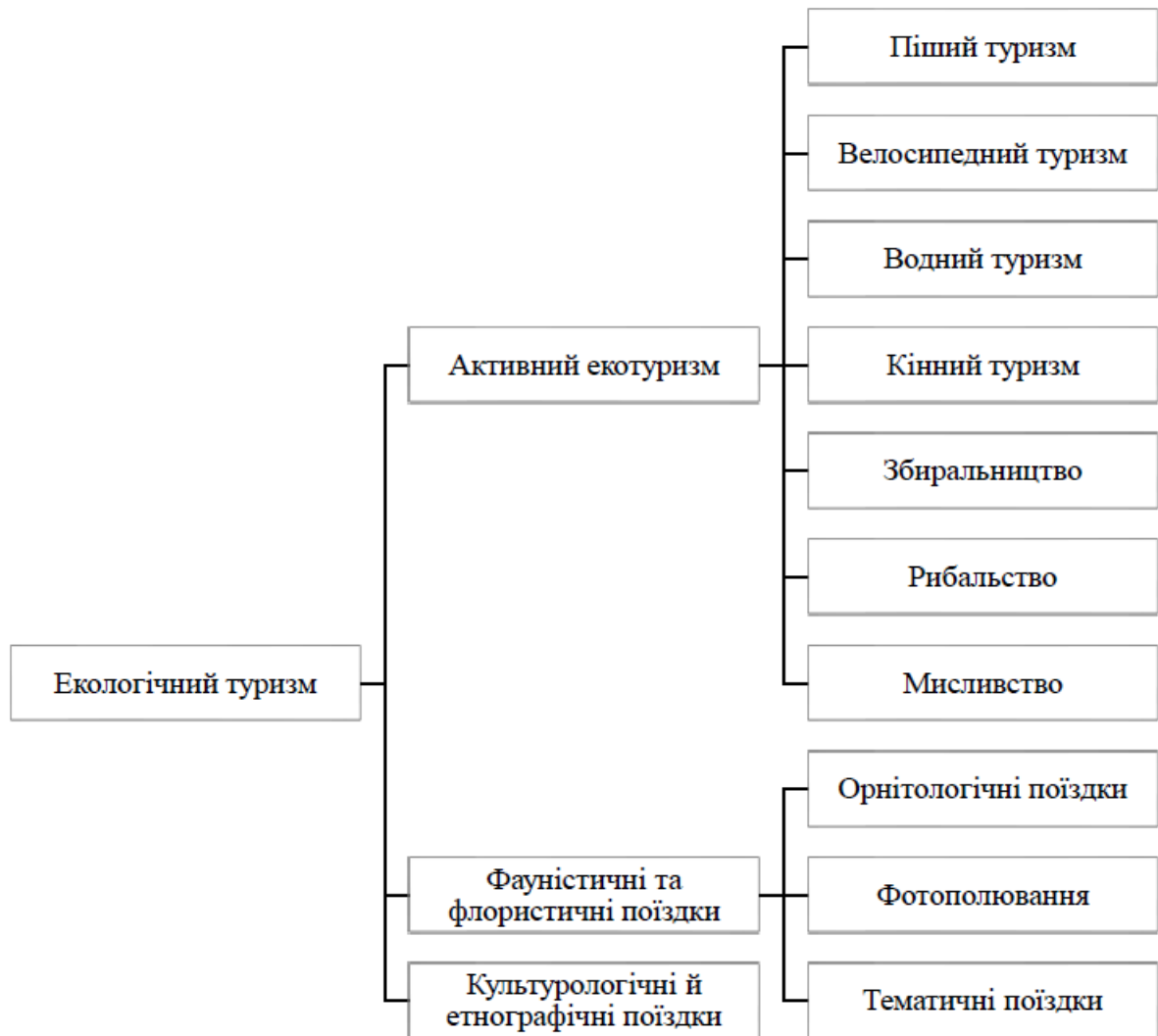

Рис. 1.2. Форми екологічного туризму [15]

На основі вищевикладеного, з точки зору автора, чітко простежуються два напрямки визначення екологічного туризму.

1) Екологічний туризм - це подорожі, що робляться в незаймані цивілізацією місця. Це неспотворені або незабруднені області з унікальними природними об'єктами. Зазвичай в даних зонах мандрівник може знайти пейзаж, дикорослі рослини і диких тварин.

2) Екологічний туризм – це зусилля по підтримці рівноваги в природі. Даний напрямок складається з вивчення природного і культурного докілья та спрямований на поліпшення навколишнього середовища проживання людини.

Основна ідея екологічного туризму - це, перш за все, турбота про навколишнє природне середовище, яке використовують в туристичних цілях. Саме таке використання багатств природи в поєднанні з вихованням любові до неї і затвердженням важливості її захисту є відмінною рисою екологічного туризму.

2. Стан екологічного туризму в Україні: аналіз та тенденції розвитку

В сучасних умовах ринок туристичних послуг став одним з найбільш значущих сегментів ринку послуг, як в окремих країнах, так і в світовій економіці в цілому. У той же час під впливом актуальних економічних і суспільних процесів відбуваються зміни в самій структурі ринку туристичних послуг, з'являються його нові сегменти і зменшується роль та значимість інших. Зокрема, з'явився і посилює свої позиції такий сегмент туристичного ринку, як екологічний туризм.

Спільнота екотуризму (США) визначає екологічний туризм як «подорожі в місця з відносно незайманою природою. Такі подорожі не порушують цілісності екосистем і орієнтовані на отримання уявлення про природні і культурно-етнографічні особливості даної території» [2].

Всесвітня туристична організація ЮНВТО дає найпоширеніше тлумачення екологічного туризму: «екотуризм включає всі форми природного туризму, при яких основною мотивацією туристів є спостереження і прилучення до природи» [3].

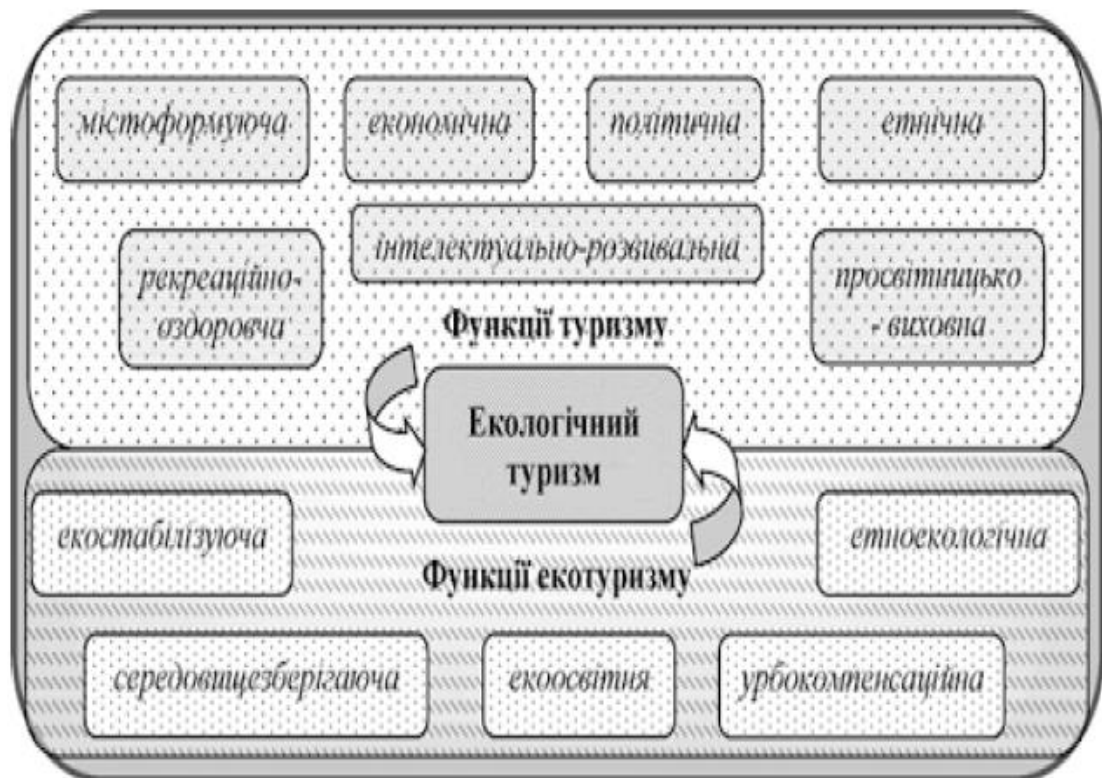

Рисунок 2.1 – Екологічний туризм (функції екотуризму)

Екологічний туризм позитивно впливає на соціально-економічний розвиток регіону:

- екотуризм має мінімальний негативний вплив на природні екологічні системи і зберігає екологічну привабливість території;

- екологічний туризм сприяє розпізнаванню і ефективному використанню місцевих ресурсів місцевості, в тому числі території природно-заповідного фонду;
- екотуризм забезпечує зайнятість населення, задіяного в сфері екологічного туризму, все це, таким чином, сприяє підвищенню рівня життя населення
- екологічний туризм сприяє розвитку різних галузей економіки регіону: транспортної, систем зв'язку, сфери послуг, підприємництва, об'єктів розваг та відпочинку.

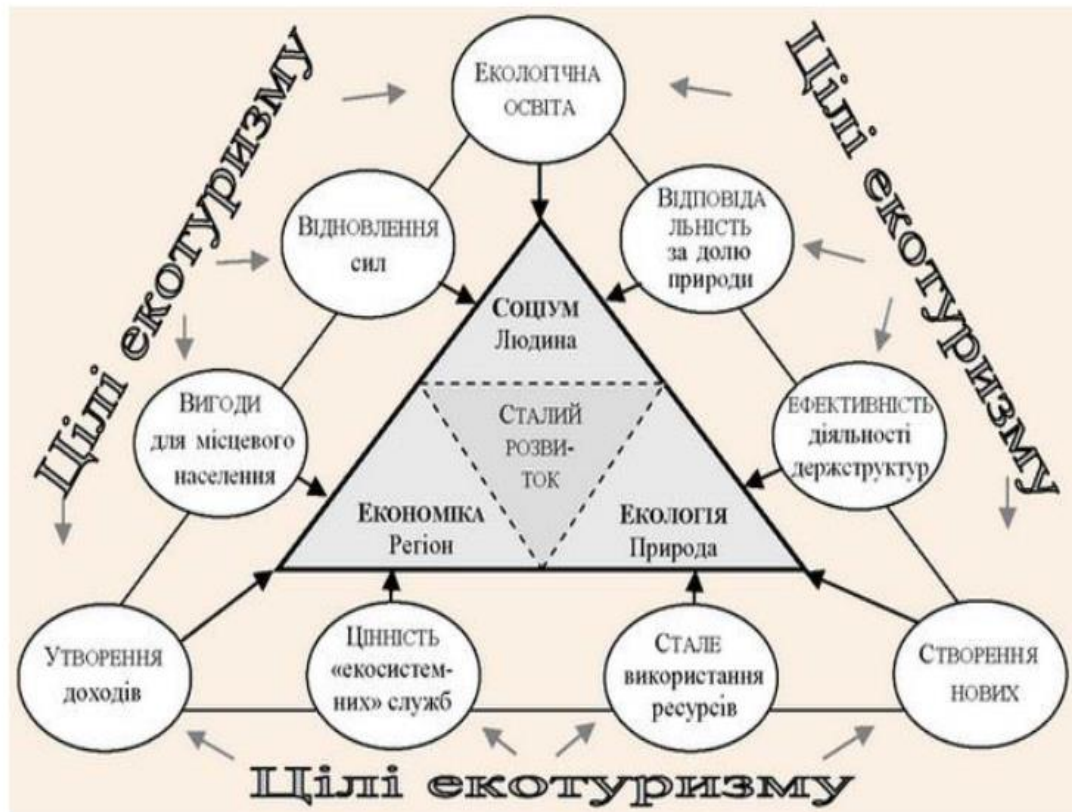

Рисунок 2.2 – Цілі екотуризму

В Україні склалася непроста ситуація, коли на тлі соціально-економічних негараздів та недостатньо розвиненої інфраструктури ринку екотуризм стає менш привабливим не лише для іноземних, а й для власних громадян. До загальних труднощів, що перешкоджають розвитку екологічного туризму, відносяться:

- самодіяльний характер розвитку екологічного туризму через недосконалість законодавчої бази в області туристичної галузі та екотуризму;
- низький рівень розвитку інфраструктури для відпочиваючих: на території країни практично відсутні спеціальні екологічні будиночки і готелі, які проводять еко-політику;
- найчастіше інформацію про місця проходження спеціальних екскурсій та екологічно-пізнавальних програм дуже складно знайти в мережі Інтернет, а туристи не хочуть втрачати багато часу на пошук потрібної інформації;

- дуже часто не вистачає клієнтоорієнтованої подачі інформації, як наприклад, списки видів рослин і тварин України для дітей, з наочними яскравими картинками тварин і рослин, що входять до Червоної книги та ін.;
- незначна кількість екомаршрутів і програм для туристів різних вікових категорій, туристичного продукту, який би відповідав стандартам міжнародної якості туристичного ринку;
- брак досвіду і знань співробітників в сфері туризму, а особливо відсутність вузьких фахівців у сфері екотуризму, необхідних для успішної організації даного виду туризму
- низька екологічна обізнаність туристів і місцевих жителів;
- відсутність якісних рекламних та інформаційних матеріалів.

Подолання цих проблем стане можливим лише за допомогою створення спеціального екотуристичного утворення, а саме моделі функціонування системи екотуризму в Україні, яка запропонована Л. С. Безуглою, Н. І. Демчук і представлена в даному дослідженні на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Модель функціонування системи екологічного туризму в Україні [9]

Все різноманіття видів екологічного туризму доцільно розділити на два основних типи:

Екотуризм в межах природних територій з особливим охоронним статусом (акваторій) – це класичний напрям в екотуризмі. Відповідні тури

відносяться до екотуризму у вузькому значенні цього терміна, їх можна віднести до «австралійської» моделі екотуризму;

Екотуризм поза межами територій з особливим охоронним статусом (акваторій) – до цього типу турів можна віднести дуже широкий спектр видів екологічно орієнтованого туризму, починаючи від агротуризму і аж до круїзу на комфортабельному лайнері. Цю групу екотурів можна віднести до «німецької» або до «західноєвропейської» моделі

Екотуризм підвищує екологічну свідомість як туристів, так і місцевих мешканців, які, побачивши зацікавленість регіоном, починають більше цінувати природні багатства і брати участь в їх охороні. Подорож до природних територій здійснюється порівняно невеликими групами. Мотивація туристів полягає у потребі спілкування з природою, прагненні отримати естетичне і моральне задоволення від неї, побачити унікальні ландшафти. Ще однією особливістю екотуризму є екологічна свідомість подорожуючих. Туристи готові на деякий час забути про переваги цивілізації, можливо, навіть тимчасово відмовитись від певних звичок заради підтримання довкілля у належному стані. Крім того, екотуризм передбачає певну екологічну освіту в комплексі з глибоким пізнанням пам'яток природи, архітектури, культурних особливостей місцевого населення.

Порівняно з іншими видами туризму, екотуризм має свої особливості, які підкреслюють його винятковість у площині соціально -економічного значення. До таких ознак доцільно віднести:

- використання, як складової туристичного продукту, місць з відносно незайманою природою або місць, які в природному відношенні є цінними та рідкісними;
- провадження економічної підтримки заходів, спрямованих на збереження природи, зокрема, у відвідуваних місцях;
- мінімізація негативного впливу на природу; - покращення екологічної освіти та виховання;
- популяризація фізичної активності туриста;
- зумовлення морально -етичного ставлення до природи.

Рисунок 2.4 – Цілі розвитку екотуризму

Туристи отримують від спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних оборотних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування [2]. У статті 4 Закону України «Про туризм» зазначено, що залежно від категорії осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак туризм поділяється на екологічний (зелений) та сільський.

Між сільським туризмом та екотуризмом часто проводять паралелі. Дійсно, обидві форми організації дозвілля відповідають критеріям сталого туризму і націлені на збереження природного середовища, розвиток традиційної етнокультури, сприяння традиційним формам агрогосподарювання та ремеслам місцевих громад. Сільський туризм – це форма відпочинку в приватній садибі сільського господаря з широкими можливостями використання природного, матеріального і культурного потенціалу певного регіону. Організатором виступає сільська родина, яка надає власне житло та забезпечує продуктами харчування, виробленими в особистому селянському господарстві. Екотуризм – вид сільського туризму, що передбачає відвідування туристами територій, що мають природничу,

культурологічну, етнографічну цінність; екотуризм – це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Синонімами поняття «екотуризм» є зелений туризм (green tourism), природничий туризм (nature tourism). Виділяються такі форми екотуризму: активний екотуризм (піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство), фауністичні та флористичні поїздки (орнітологічні поїздки, полювання, тематичні поїздки), культурологічні й етнографічні поїздки.

Порівняно з іншими видами туризму екотуризм має кілька особливостей:

- перебування в місцях з відносно незайманою природою або в місцях, які в природному відношенні є цінними та рідкісними;
- мінімізація негативного впливу на природу;
- екологічна освіта та виховання;
- певна фізична активність;
- гуманізм;
- економічна підтримка заходів, спрямованих на збереження природи, зокрема у відвідуваних місцях.

Особливістю екотуризму від інших видів туризму є специфічний склад не лише учасників, а й організаторів. На них покладаються певні вимоги, а саме — володіння знаннями про природу. Звичайно це знання, які спираються на любов до неї. Без цього діяльність гідів втрачає яскравість і ґрунтовність. Досить часто гідями і, власне, організаторами екотурів є біологи, краєзнавці. Між іншим, чоловіки-біологи досить часто носять бороди. Перебування на природі сприяє тому, що їх обличчя звичайно засмагли та обвітрені. Отже, організаторів екотурів інколи можна вирізнити і за зовнішнім виглядом.

Головною причиною виникнення екотуризму можна вважати зміни суспільного життя: концентрація людей у містах, зменшення фізичних навантажень, отримання більших можливостей подорожувати, зокрема, у віддалені райони Землі. Зміни суспільного життя торкнулися використання вільного часу, який раніше значною мірою використовували на відновлення організму від фізичних навантажень. Нині багато працюючих більшу частину свого часу проводять за комп'ютером, інколи днями не виходячи з дому. У зв'язку з цим людині просто не вистачає фізичної активності. Зрозумілим є бажання змінити обстановку із замкненого середовища на відкритий простір. У цьому разі переслідується мета зняти нервову та інтелектуальне напруження, поліпшити емоційний стан. Відповідно, традиційний відпочинок — щорічне перебування на морі (та ще й в одному місці) — змінюється на насиченіший враженнями і подіями.

Численні громадські організації функціонують і в Україні: Національний екологічний центр України (НЕЦУ), Всеукраїнська екологічна ліга та ін. Екотуристичній тематиці присвячені численні наукові конференції, які проводять у багатьох країнах світу і, зокрема в Україні. Увагу громадськості привертають і цікаві акції.

Так, в Україні за ініціативи народного депутата Миколи Томенка в 2007 р. було проведено опитування громадської думки щодо найвизначніших історико-архітектурних пам'яток. Серед номінантів виявився дендрологічний парк “Софіївка”, в якому важливу роль відіграє природа. Наступного року було проголошено акцію “7 природних чудес України”, переможцями якої стали: 1) біосферний заповідник “Асканія-Нова”; 2) регіональний ландшафтний парк “Гранітно-степове Побужжя”; 3) Дністровський каньйон; 4) Мармурова печера; 5) Національний природний парк “Подільські Товтри”; 6) озеро Світязь; 7) озеро Синевир.

З'ясувавши факт потенційної можливості екотуристичної діяльності, потрібно перейти до другого етапу, а саме створення (формування) екотуристичного продукту. Головна його складова — маршрут. Ним є заздалегідь спрямований шлях пересування туристів, на якому їх забезпечують замовленими послугами. Загалом маршрути поділяють за кількома ознаками (особливостями): метою, просторовим видом, тривалістю, способом пересування, складністю перебування в тих чи інших місцях.

Першою ознакою є мета. В екологічному туризмі можна виділити подорожі з метою пізнання, відпочинку на природі, а також з певним фізичним навантаженням. Звісно, що можливі тури з усіма названими складовими.

Друга ознака маршруту - його просторовий вигляд. Вирізняють лінійний, кільцевий та радіальний маршрути.

Лінійний маршрут має ту особливість, що його початок і кінець не збігаються, поїздка чи похід відбуваються від якогось одного відомого і добре досяжного місця до іншого. Так, можливі поїздка або піший перехід від однієї залізничної станції до іншої, від одного міста до іншого.

Кільцевий маршрут зручний тим, що початок і кінець збігаються. При цьому прагнуть уникати поїздки чи походу одним шляхом — навіть на окремих ділянках.

Сутність радіальних маршрутів полягає у базуванні в якомусь місці та поїздках або переходах звідти і назад. В останньому разі маршрути ніби нагадують промені з якогось центра. Можливими є й комбіновані маршрути. Зазначимо, що маршрут долається у часі. За тривалістю подорожі можуть бути короткочасними та багатоденними. Останні, як правило, мають тривалість до 7 діб. Довші тури попитом не користуються через втому туристів, яким бракує комфорту. Крім того, сучасний світ, що стає все динамічнішим, не дає змоги багатьом людям надовго відірватися від звичних справ.

За видами об'єктів відвідування екотури можуть бути поділені на гірські, ботанічні, зоологічні, водні тощо. Можливий поділ екотурів і за активністю учасників: тут виділяють пасивні, активні та комбіновані.

Особливість екотуризму полягає у великій складовій активного пересування. Для створення турпродукту використовують ресурси Інтернету. Так, у розробці маршруту допомагають космічні зображення Землі, які дають можливість роздивитися, як виглядає місцевість згори.

Ще однією важливою особливістю супутникових знімків є те, що на них показана сучасна обстановка, принаймні за кілька місяців до сьогодні.

До найвідоміших Інтернет-ресурсів, які можна використати під час планування подорожі, належить Google Earth. Найбільшою цінністю цього ресурсу є те, що він дає змогу детально роздивитися вигляд земної поверхні. При цьому існує можливість повороту зображення та його нахилу. Можна визначити координати будь-якого об'єкта та його висотне положення. Крім того, існує можливість виміру довжини маршруту та побудови його вертикального профілю. Останнє дає змогу встановити перепад висот, похил місцевості, що є цінним для оцінки складності подолання маршруту. Ресурс дає змогу завантажити фотографії, зроблені на місцевості та ще й з їх назвою (сервіс Panoramio).

Крім того, є змога завантажити об'ємне зображення будівель. Набравши будь-яку назву у віконці Search, можна швидко знайти розташування шуканого міста, села і навіть готелю. При цьому картинка зміниться так, що потрібний об'єкт опиниться у центрі екрана. Ресурс містить також опцію, що показує розташування природних парків і місць відпочинку. Вочевидь, усе це дає змогу краще уявити обстановку на місцевості. Дуже корисним при плануванні майбутньої подорожі є також Інтернет-ресурс SAS.Planet.

3. Шляхи активізації розвитку екологічного туризму в Дніпропетровській області

Для успішного розвитку екологічного туризму в Україні, перш за все, необхідно:

- проводити грамотний брендинг території на національному та міжнародному рівні, щоб Україна сприймалася не як місце безкоштовного відпочинку на природі, а як місце для комфортного і спокійного відпочинку для всієї родини з культурно-пізнавальними і просвітницькими цілями;
- створити систему матеріального стимулювання керівників і найбільш ефективних фахівців;
- скласти різні цікаві екоекскурсії і тури з освітнім ухилом для різних категорій відвідувачів, залучати волонтерів з інших регіонів, різні студентські організації, професіоналів з області екології, для формування розуміння нинішньої екологічної ситуації, збереження біорізноманіття та екологічної освіти людей;
- розробляти і реалізовувати програми і проекти, спрямовані на демонстрацію гостям диких тварин в їх природних умовах проживання, так як в даний час всі починають розуміти жахливі умови життя тварин в зоопарках, цирках і т. д. З урахуванням міжнародного досвіду люди повинні надати тваринам максимально комфортне і природне існування в заповідниках, національних парках;
- на території України практично відсутні екологічні стежки і маршрути, натомість є протоптані туристами стежки і доріжки, які руйнують навколишнє середовище через великий потік туристів;
- сприяти розвитку малого бізнесу;
- встановити співпрацю з українськими та іноземними екотуристичними компаніями та іншими суміжними організаціями, зацікавленими в розвитку екологічного туризму.

Розвиток екологічного туризму – це постійний динамічний процес, метою якого є забезпечення реалізації цілей розвитку галузі туризму на місцевому, регіональному та національному рівнях в умовах нестабільного та динамічного середовища з використанням та нарощенням наявного туристичного потенціалу у довгостроковій перспективі. Кінцевим результатом цього процесу є розроблення та реалізація стратегії розвитку туризму конкретної території. У майбутньому екотуризм повинен стати не лише філософією, а й провідною управлінською стратегією розвитку туризму країни.

Розвиток ринку туристичних послуг та його інфраструктурне забезпечення є актуальною проблемою і важливою перспективою для Дніпропетровської області.

Дніпропетровська область володіє потужним рекреаційно-туристичним потенціалом, вигідним географічним розташуванням, багатою історико-

культурною спадщиною та має перспективні умови для успішного розвитку туризму і відпочинку [18].

Серед слабких сторін Дніпропетровської області варто відзначити те, що сфера туризму не розвинута, для неї характерні занедбаність об'єктів туристичної спадщини, нераціональність у використанні наявних природних ресурсів, відсутність інвестицій у розвиток не лише інфраструктури, але й туризму в цілому, відтік персоналу за кордон, низька заінтересованість мешканців області подорожувати своїми і сусідніми громадами, тобто розвивати внутрішній туризм [19].

Становлення внутрішнього і в'їзного туризму має перспективи стати важливим чинником соціального-економічного розвитку області. Основним завданням є формування сучасної конкурентоспроможної туристичної індустрії Дніпропетровської області, спроможної задовольнити потреби іноземних та вітчизняних громадян в туристичних та рекреаційних послугах.

Дані для аналізу кількості суб'єктів туристичної діяльності у Дніпропетровській області представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Аналіз кількості суб'єктів туристичної діяльності у Дніпропетровській області

Показник	Рік			Абсолютне відхилення 2019 до 2017(±)	Відносне відхилення (%)
	2017	2018	2019		
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, всього, в т. ч.	325	416	429	+104	32,0
Юридичні особи, серед них	118	119	111	-7	-5,9
туроператори	12	12	15	+3	+25,0
турагенти	106	107	96	-10	-9,4
суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	0	0	0	0	0,0
Фізичні особи-підприємці, серед них	207	297	318	+111	+53,6
турагенти	207	297	318	+111	+53,6
суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	0	0	0	0	0,0

Джерело: вкладено автором на основі даних [20]

Для аналізу основних показників обсягу реалізації послуг у Дніпропетровській області побудована табл. 3.2.

Таблиця 3.2
Динаміка основних показників обсягу наданих туристичних послуг у Дніпропетровській області

Показник	Рік			Абсолютне відхилення 2019 до 2017(±)	Відносне відхилення (%)
	2017	2018	2019		
Кількість туристів, обслугованих туроператорами, осіб	5125	7559	9132	+4007	+78,2
Кількість туристів, обслугованих турагентами, осіб	70401	109422	145083	+74682	+106,1
Обслуговано туристів, усього, в т. ч. за метою поїздки	75526	116981	154215	+78689	+104,2
службова, ділова, навчання	361	400	6044	+5683	+1574,2
дозвілля, відпочинок	74031	115406	146563	+72532	+98,0
лікування	1047	994	1348	+301	+28,7
спортивний туризм	86	165	242	+156	+181,4
спеціалізований туризм	0	16	18	+18	0,0
інші	0	0	0	0	0,0
Кількість обслугованих іноземних туристів	1	0	2	+1	0,0
Кількість обслугованих туристів, які виїжджали за кордон	68043	107752	136215	+68172	+100,2
Кількість обслугованих туристів, охоплених внутрішнім туризмом	7482	9229	17998	+10516	+140,6
Кількість туро-днів, наданих туристам, в т. ч.	617427	942384	1145929	+528502	+85,6
наданих туроператорами	42980	63195	78120	+35140	+81,8

наданих турагентами	574447	879189	1067809	+493362	+85,9
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн., в т. ч.	66271	99659,3	127882,9	+61611,9	+93,0
дохід від надання туристичних послуг юридичними особами, тис. грн.	23567,5	30937	38778,9	+15211,4	+64,5
дохід від надання туристичних послуг фізичними особами-підприємцями, тис. грн.	42703,5	68722,3	89104	+46400,5	+108,7

Джерело: складено автором на основі даних [20]

За даними табл. 3.1 та табл. 3.2 динаміка туристичних потоків у регіоні за 2017-2019 рр. демонструє їх рівномірне зростання. Слід відмітити, що кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами господарювання, що здійснюють туристичну діяльність 2019 році становила 154215 осіб, що в порівнянні з 2017 роком збільшилась на 104,1%.

У Дніпропетровській області турагенти лідирують за кількістю обслугованих туристів у 2019 році, що є цілком виправданим, оскільки туроператори є виробниками туристичної продукції, виступають надійними гарантами з продажу послуг та мають розгалужені мережі франчайзингових турагентств на території України.

У Дніпропетровській області розподіл кількості обслугованих туристів між турагентствами юридичними та фізичними особами господарювання показує значну перевагу других.

За даними державної служби статистики України [20] найбільшу кількість обслугованих туристів за 2017–2019 рр. турагентства досягнули у 2019 р – 145083 осіб. У підсумку 2019 р. понад 90% від загальної кількості обслугованих туристів надали перевагу турагентствам, 31% – турагентствам юридичним особам та 63% – турагентствам фізичним особам.

В 2019 році відбулося зростання кількості внутрішніх туристів в порівнянні 2017 роком на 140,6%.

Дніпропетровщина має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. Курортно-туристична інфраструктура регіону вміщує у себе більше 90 закладів оздоровлення та відпочинку, понад 130 підприємств із розміщення, а також широкий спектр культурно-

дозвільних закладів. У ряді районів області функціонують 14 садиб сільського зеленого туризму. В області під охороною держави перебуває понад 6 тисяч пам'яток історії та культури, серед яких 23 – національного значення, працює 131 музей різної форми власності [19].

Найбільш популярними видами туризму на Дніпропетровщині є: сільський, промисловий, історичний, культурно-пізнавальний. (рис. 3.1).

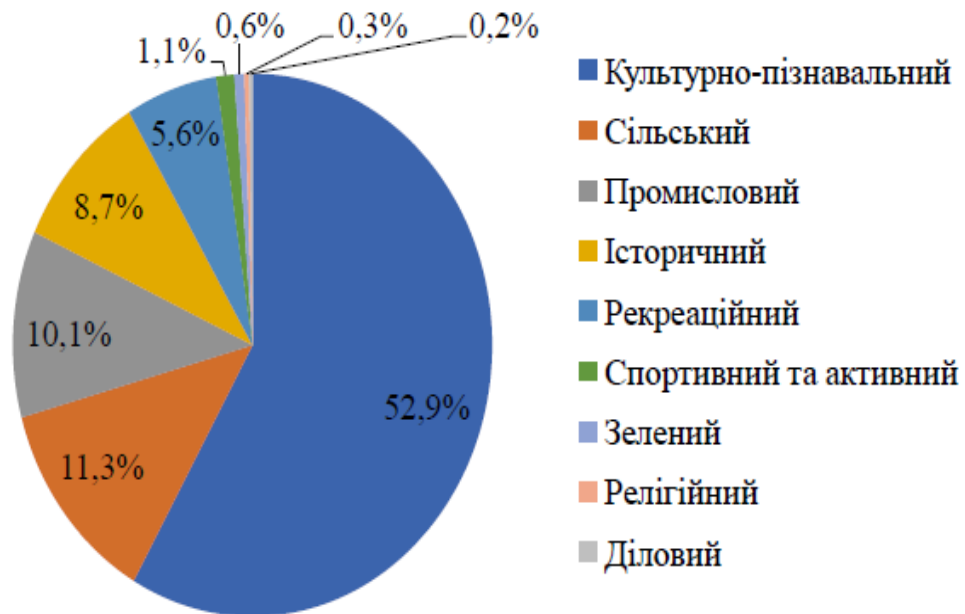

Рисунок 3.1 – Популярні види туризму на Дніпропетровщині

На основі наявних ресурсів, що визначають перспективи розвитку туристично-рекреаційного бізнесу у Дніпропетровській області, проведено аналіз середовища функціонування туристичного сектора економіки на основі моделі М. Портера в табл. 3.3.

Оцінка соціально-економічного становища і стану туризму у Дніпропетровській області дозволила виявити основні фактори його розвитку:

- область має структуру економіки, сприятливу для інтенсивного росту і забезпечення сталого розвитку регіону;
- туризм визнаний одним з пріоритетів регіонального розвитку; для цього є ряд сприятливих умов, обумовлених унікальним природним і культурним потенціалом області;
- склалися передумови для якісних перетворень в галузі шляхом підвищення ефективності державної та регіональної політики в області туризму, формування стратегічного планування туризму на основі системного підходу, впровадження програмно-цілевих методів управління.

Таблиця 3.3

Аналіз середовища функціонування туристичного сектора економіки у Дніпропетровській області на основі моделі М. Портера

Умови конкурентоспроможності на туристичному ринку	Середовище функціонування туристичного сектора економіки Дніпропетровської області
Умови для факторів розвитку	
Природно-кліматичні умови, культурно-історичні ресурси	Наявність природних лікувальних ресурсів, багатой культурно-історичної спадщини
Доступність для широких верств населення	Наявність розвинутої системи транспортного сполучення. Наявність міжнародного аеропорту.
Зручний підступ до об'єктів туристичного показу, розвинені системи комунікації та фінансова інфраструктура	Досить розвинена мережа доріг та їх задовільний стан забезпечують доступ до об'єктів туристичного інтересу. Система послуг зв'язку та телекомунікаційних послуг (ІТ-індустрія) забезпечує доступ між територіями. Мало розвинена фінансова інфраструктура.
Стан попиту	
Вивчення туристичного попиту	Необхідним є вивчення туристичного ринку, туристичних потоків; відсутність повної достовірної статистичної інформації, що відображає ситуацію.
Фокус на певних групах споживачів	Відсутність виявлених цільових сегментів
Облік мінливих споживчих переваг на ринку	Підвищення вартості турів, мода на тури, підвищення добробуту туристів і як наслідок більш високі вимоги, що пред'являються до якості обслуговування.
Інформаційна підтримка туристів в місці перебування	Інформаційний сайт «Мандруй Дніпропетровщиною», посилання: discover-dp.com.ua [21]
Стійка стратегія, структура і конкуренція	
Гостра конкуренція між підприємствами обслуговування, яка веде до зростання кількості організацій, що професійно працюють на ринку; поглибленої сегментації ринку; підвищення якості обслуговування	На території Дніпропетровської області відсутня гостра конкуренція між засобами розміщення, що визначає повільне зростання якості послуг, що надаються. Високий ступінь конкуренції відзначається між туристичними організаціями. Існує слабка диверсифікація туристичного ринку і нових туристичних продуктів. Нерозвиненість внутрішнього регіонального туризму.
Родинні і підтримуючі галузі	
Наявність критичної маси даних підприємств	У готельному бізнесі спостерігається стійка тенденція зростання кількості ліжок-місць, при цьому зниження відсотка завантаження. Збільшення точок громадського харчування. Високі ціни на авіаперевезення. Зв'язки між підприємствами індустрії туризму і підтримуючого секторами не розвинені
Базові послуги та інфраструктура	Культура обслуговування не досить високого рівня

Основними проблемами розвитку туризму Дніпропетровської області є:

- недостатня кількість якісних туристичних продуктів;
- недостатня кількість курортів місцевого та державного значення;

- відсутність інформаційної платформи розвитку туристичної сфери області;
- відсутність мережі об'єктів індустрії розваг;
- нерозвиненість у більшості районів області готельної інфраструктури та придорожного сервісу;
- необхідність інформаційної підтримки об'єктів історико-культурного та природно-рекреаційного значення;
- недостатня кількість осередків сільського (зеленого) та екологічного видів туризму.

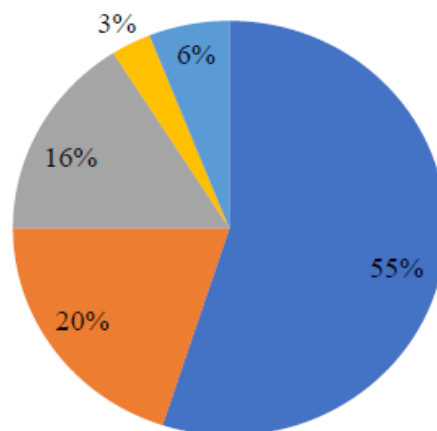
Подолання даних проблем повинні вирішитись реалізацією наступних завдань як створення та підтримка туристичних продуктів; популяризація туристичного потенціалу області; розвиток рекреаційно-туристичних територій області та використання природних лікувальних ресурсів.

Туризм виявився одним з секторів, які найбільше постраждали від пандемії COVID-19, яка серйозно позначається на економіці, отриманні людьми засобів до існування, системі суспільних послуг і обмежує спектр можливостей на всіх території України [22].

Нинішня криза також являє собою безпрецедентну можливість для того, щоб трансформувати взаємини туризму з природою, кліматом і економікою. Центральну роль в справі відновлення туризму могли б зіграти здійснення інновацій та цифровізації [22].

Однією з основних тенденцій економіки Дніпропетровської області є стрімко зростаючі темпи приросту обсягів онлайн-платежів. Одним з найбільш динамічніших секторів економіки є галузь туризму. За даними дослідження [23] зараз частка онлайн-сервісів у Дніпропетровській області не перевищує 1% від загальної кількості продажів турів. Але сегмент активно розвивається.

■ Авіаквитки ■ Залізничні квитки ■ Готелі ■ Тури ■ Інше

Джерело: побудовано на основі даних [23]

Рис. 3.2. Розподіл онлайн-продажів за сегментами туристичного ринку
Дніпропетровської області

Стратегію збалансованого регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року індустрія туризму визнається однією із спеціалізацій економіки регіону (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Цілі і завдання стратегії соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області до 2027 року

Ресурсною базою для екологічного туризму на Дніпропетровщині насамперед є об'єкти природно-заповідного фонду. Сучасна мережа природно-заповідного фонду Дніпропетровщини становить 139 об'єктів, загальною площею 57046 га, що складає 1,7% від її площі. Ця цифра є порівняно незначною. За оцінками екологів вона не відповідає масштабам такої області, як Дніпропетровська. Та все ж є флора і фауна, яку необхідно охороняти, а також цінні геологічні пам'ятки.

На Дніпропетровщині з усіх юридично затверджених категорій природно-заповідного фонду представлено вісім, а саме [27]:

- 1) природний заповідник (1);
- 2) заказники (50);
- 3) регіональні ландшафтні парки (2);
- 4) пам'ятки природи (51);
- 5) заповідні урочища (3);
- 6) ботанічні сади (3);
- 7) пам'ятки садово-паркового мистецтва (8);
- 8) дендропарки (1).

Саме ці території ї можуть стати своєрідною платформою для розвитку екологічного туризму.

На Дніпропетровщині екологічний туризм має значні перспективи для розвитку. На сьогодні працюють садиби майже в усіх районах області. Особливість відпочинку в садибах полягає в тому, що туристам пропонується не лише комфортне розміщення і харчування, але ї екскурсії за різними екологічними маршрутами.

Зараз сільський туризм вважається одним з найперспективніших в Дніпропетровській області. Городян все частіше стало тягнути відпочити від міста на природі, і це призвело до сплеску пропозицій з боку сільських жителів.

У регіоні, який довгий час вважався «нетуристичним», з'являються сільські садиби, які зможуть задовольнити попит міського населення в дешевому і комфортному відпочинку і водночас допоможуть скоротити безробіття.

Для сільських мешканців Дніпропетровщини екологічний туризм - це найкращий стимул, щоб започаткувати й розвивати підприємницьку діяльність, що дасть додаткові заробітки та підвищить рівень зайнятості родин.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до поліпшення благоустрою селищ, тобто сільських садиб, вулиць, стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Позитивно впливає на відродження, збереження і розвиток місцевих народних звичаїв, природних ландшафтів, пам'яток історико-культурної спадщини. Проявляючи інтерес до цих надбань народної

культури, жителі міст, що відпочивають на селі, розкривають місцевим жителям їх справжню цінність, популяризують їх у своїх краях і таким чином допомагають їх збереженню духовно й матеріально [27].

В Дніпропетровській області діють цілорічні садиби і сезонні, у кожній - певна кількість «мальв» (це аналог «зірочок» для готелів). Від кількості «мальв» залежить комфортабельність житла і вартість.

У зелених садибах та рибальських клубах гостей водять лісовими маршрутами, пригощають стравами старовинної української кухні, розважають театралізованим шоу на конях. Відпочиваючим пропонують зайнятися спортивною та аматорською рибалкою, охотою, екопоходами, знайомлять з особливостями природного середовища.

Пропонують туристичні маршрути, такі як «Мандрівка до фортеці Кодак», який розрахований на дітей, молодь і сім'ї з дітьми. Це пішохідна екскурсія до залишків фортеці, відвідування некрополя, майстер-класи по бойовому мистецтву, Спас і традиційний козацький куліш, козацькі забави, тренування удосвіта, купання в Дніпрі, посвячення в козаки.

У селі Рудька Царичанського району розташувалася сільська садиба «Стара хата», що заслужила у туристів славу комфортного і недорогого містечка. На території садиби можна погуляти серед давніх мазанок.

У Петриківському районі, в 50-ти кілометрах від Дніпропетровська, весь рік працює «Мекка» для любителів екологічного туризму - садиба «Козацька скарбниця». Відмінною рисою цього закладу є те, що кілька разів на рік тут проводяться великі ярмарки, розташований постійно діючий музей історії та ремесел краю, передбачені майстер-класи, щодо створення ляльки-мотанки, соломо плетіння, мистецтву старовинної витинанки.

У районі «Дібрівського заказника», який розташований на кордоні Дніпропетровської та Донецької областей знаходиться Шолоховський (Токівський) каскадний водоспад «Червоні Камені». Він є пам'яткою природи обласного значення. Це єдиний в Європі рівнинний водоспад, довжина якого близько 14 метрів.

За околицею Китайгорода є унікальна гора Калитва, народжена льодовиковим періодом, яка за легендами приховує в собі козацькі скарби і останки доісторичних тварин, цьому є наочне підтвердження. Декілька років тому на березі річки, неподалік гори, було знайдено череп мамонта та передано його на зберігання в музей ім. Яворницького.

На Дніпропетровщині одним з найбільших скарбів є Петриківка, яка входить до спадщини ЮНЕСКО. Це село на річці Чаплинка, в якому в XIX ст. отримало розвиток художнє ткацтво. Килими, пояси, хустки, розписні, вишиті вироби, набивні тканини прикрашає своєрідний петриківський орнамент, заснований на рослинно-тваринних мотивах.

Дніпропетровська область має надзвичайно багату природну і етнокультурну ресурсну базу для використання у відпочинкових цілях та розвитку екологічного туризму.

В умовах впливу пандемії коронавірусу COVID-19 та періодичним впровадженням карантинних заходів у всіх областях України задля сприяння розвитку екологічного туризму в Дніпропетровській області доцільно використовувати інтерактивні інформаційні технології.

Одним з напрямків застосування ігрових технологій є гейміфікація. (Gamification). На World Travel Market в 2011 році Euromonitor International [18] гейміфікація була позначена як нова тенденція у розвитку туризму, і з цього моменту у всьому світі стали проводитися дослідження, семінари, вивчення досвіду промисловості та інших галузей в області гейміфікації з метою адаптації її до сфери туризму. Гейміфіковані продукти, крім того, що вони є туристичним продуктом, можуть являтися ще й самостійним маркетинговим інструментом, що підштовхує туриста до прийняття рішення про подорож в DESTИНАЦІЮ.

На відміну від гейміфікованих туристичних продуктів, продукти, які частково використовують ігрові та інтерактивні технології, можуть проводитися як повністю в віртуальній реальності (VR-тури, від англ. «Virtual Reality» - віртуальна реальність), так і в реальній місцевості, але з використанням доповнень, в т.зв. «поліпшеній реальності» (AR- тури, від англ. «Augment Reality» - поліпшена або доповнена реальність).

У практиці залучення може використовуватися спеціальний інструментарій (рис. 3.4), що забезпечує створення певних зовнішніх стимулюючих факторів і обставин або спрямований на надання нових можливостей населенню за рахунок його розвитку та навчання

Рис. 3.4 - Інструменти залучення населення Дніпропетровської області до розвитку екологічного туризму

Підтримка і участь населення області в індустрії екологічного туризму можливі тільки в умовах розвитку галузі на принципах стійкості, відтворення культурних і природних ресурсів території та збереження унікального вигляду і місцевого способу життя.

Проявом соціально-економічної активності населення є підприємницька ініціатива. Створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу в сфері екологічного туризму і соціального підприємництва - обов'язкова умова розвитку Дніпропетровської області на основі туризму.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Дослідивши особливості розвитку екологічного туризму в Україні ми дійшли певних висновків.

Екологічний туризм - це порівняно молодий напрямок туризму як в Україні, так і в світі. Термін «екологічний туризм» був запропонований в 1980 р мексиканським економістом Гектором Цебаллос-Ласкурейном. На його думку, екологічний туризм означає поєднання подорожі з дбайливим ставленням до природи і дозволяє об'єднати радість знайомства і вивчення зразків флори і фауни з можливістю сприяти їх захисту.

За наявності у науковій літературі багатьох визначень екологічного туризму питання про його дефініцію ще не знайшло остаточного розв'язання. Через розмитість поняття екологічного туризму, його часто плутають з іншими напрямками туризму: сільський зелений туризм, агротуризм, біотуризм, природний туризм, пригодницький та деякі інші. Вони суміжні, але мають віддалене відношення до екологічного туризму, тому що підтримують інші цілі та не відповідають головним його принципам.

Основні принципи екологічного туризму направлені на покращення добробуту населення та зменшення негативного впливу туристичних потоків на навколишнє середовище. Головною ідеєю екологічного туризму є піклування та збереження природного навколишнього середовища, що використовується для туристичних цілей та реалізується в його завданнях та функціях.

Основна ідея екологічного туризму - це, перш за все, турбота про навколишнє природне середовище, яке використовують в туристичних цілях. Саме таке використання багатств природи в поєднанні з вихованням любові до неї і затвердженням важливості її захисту є відмінною рисою екологічного туризму.

Індустрія екотуризму виконує важливі функції у розвитку господарського комплексу й економіки країни, регіону, області, оскільки: - створює нові робочі місця; - сприяє розвитку галузей, що орієнтовані на виробництво екотуристичних послуг; - збільшує місцеві доходи; - розвиває соціальну та виробничу інфраструктуру в туристичних центрах; - збільшує надходження до бюджету.

Екотуризм, основною ідеєю якого є гармонізація стосунків людини з навколишнім природним середовищем, турбота про збереження довкілля, що використовується в туристичних цілях та підвищення екологічної свідомості суспільства, є популярним і перспективним напрямком індустрії туризму.

Екологічний туризм покликаний, з одного боку, задовольнити людську потребу в спілкуванні з природою, вивченні і пізнанні природи і культури, а з іншого - вирішити економічні та природоохоронні проблеми віддалених регіонів. Можна назвати як мінімум дві основні причини активного розвитку екологічного туризму. По-перше, зараз у всіх регіонах світу головним завданням є збереження навколишнього середовища; по-друге, люди з причин урбанізації стали відчувати зростаючу потребу в спілкуванні з природою. З

розвитком екологічного туризму пов'язані зміни моделей природокористування, орієнтованих не тільки на економічний і соціальний розвиток, а й на охорону природного й культурного надбання. Завдання екологічного туризму - навчити людей любити і поважати природу, розуміти її закони, ставитися до неї дбайливо.

В Україні склалася непроста ситуація, коли на тлі соціально-економічних негараздів та недостатньо розвиненої інфраструктури ринку екотуризм стає менш привабливим не лише для іноземних, а й для власних громадян.

Розвиток екологічного туризму – це постійний динамічний процес, метою якого є забезпечення реалізації цілей розвитку галузі туризму на місцевому, регіональному та національному рівнях в умовах нестабільного та динамічного середовища з використанням та нарощенням наявного туристичного потенціалу у довгостроковій перспективі. Кінцевим результатом цього процесу є розроблення та реалізація стратегії розвитку туризму конкретної території. У майбутньому екотуризм повинен стати не лише філософією, а й провідною управлінською стратегією розвитку туризму країни.

Екологічний туризм покликаний, з одного боку, задовольнити людську потребу в спілкуванні з природою, вивченні і пізнанні природи і культури, а з іншого - вирішити економічні та природоохоронні проблеми віддалених регіонів. Можна назвати як мінімум дві основні причини активного розвитку екологічного туризму. По-перше, зараз у всіх регіонах світу головним завданням є збереження навколишнього середовища; по-друге, люди з причин урбанізації стали відчувати зростаючу потребу в спілкуванні з природою. З розвитком екологічного туризму пов'язані зміни моделей природокористування, орієнтованих не тільки на економічний і соціальний розвиток, а й на охорону природного й культурного надбання. Завдання екологічного туризму - навчити людей любити і поважати природу, розуміти її закони, ставитися до неї дбайливо.

Україна має великий потенціал, і володіє практично всіма курортними ресурсами: природними термальними водами, гідроресурсами, лікувальними грязями, хвойними змішаними лісами і реалізації наявного туристичного потенціалу, з огляду на український ринок туристичних послуг, можна охарактеризувати як нерівномірний. Така ситуація зумовлена концентрацією на ринку туристичних послуг декількох атрактивних регіонів, передумови розвитку туризму у яких «лежать на поверхні», а власне місто є інфраструктурним центром і його огинання часто є неможливим чи нелогічним в силу географічного та адміністративного розташування, або ж в силу відповідно проведених маркетингових дій та їх результатів.

Швидке зростання ролі туризму в національній економіці свідчить про активний розвиток даної сфери та актуальність її активізації на території України.

Глибокі соціально-економічні проблеми в сферах, що забезпечують розвиток туризму Дніпропетровської області, свідчать про необхідність комплексного підходу до розвитку індустрії туризму, культури і освіти, підприємництва, міського середовища, дорожньої мережі та комунікацій регіону.

Досягнення цієї операційної цілі буде забезпечено через формування унікальних і різноманітних туристичних продуктів регіону, просування їх на внутрішньому та міжнародному ринках шляхом рекламно-інформаційних кампаній, створення туристичних кластерів та туристичної інфраструктури, яка б відповідала сучасним стандартам [19].

У середньостроковій перспективі для сприяння розвитку туризму та у Дніпропетровській області передбачається реалізація ряду ключових завдань.

Очікувані результати на основі реалізації завдань:

- створення туристично-привабливого іміджу Дніпропетровщини для місцевого населення, громадян України та іноземних громадян;
- створення умов для активного промоутингу області серед гостей;
- створення бази даних об'єктів туризму, формування попиту на туристичні послуги;
- забезпечення постійної доступності впродовж року різноманітних об'єктів історичного, етнокультурного, промислового туризму;
- забезпечення постійного маркетингу та створення туристичного бренда області;
- підвищення обізнаності потенційних відвідувачів про цікаві туристичні місця, послуги з подорожування, відпочинку, розселення, громадського харчування тощо.

Застосування інтерактивних технологій може послужити новим драйвером індустрії екологічного туризму в Дніпропетровській області, дозволяючи створювати нові конкурентні переваги регіону і диференціюватися з урахуванням персоніфікованого підходу і на принципах клієнтоорієнтованості.

Розвиток екологічного туризму Дніпропетровської області має супроводжуватися послідовними діями в напрямку подолання умов і факторів, що викликають невдоволення населення, і створення нових можливостей для підвищення рівня та якості життя людей, збереження і розвитку людського капіталу. Це налаштовує жителів на активну підтримку туристичних перспектив та участь в проектах, тобто дозволяє домогтися конструктивної соціальної активності населення.

Оцінка соціально-економічного становища і стану туризму у Дніпропетровській області дозволила виявити основні фактори його розвитку: область має структуру економіки, сприятливу для інтенсивного росту і забезпечення сталого розвитку регіону; туризм визнаний одним з пріоритетів регіонального розвитку; для цього є ряд сприятливих умов, обумовлених унікальним природним і культурним потенціалом області; склалися передумови для якісних перетворень в галузі шляхом підвищення

ефективності державної та регіональної політики в області туризму, формування стратегічного планування туризму на основі системного підходу, впровадження програмно-цільових методів управління.

Основними проблемами розвитку туризму Дніпропетровської області є: недостатня кількість якісних туристичних продуктів; недостатня кількість курортів місцевого та державного значення; відсутність інформаційної платформи розвитку туристичної сфери області; відсутність мережі об'єктів індустрії розваг; нерозвиненість у більшості районів області готельної інфраструктури та придорожного сервісу; необхідність інформаційної підтримки об'єктів історико-культурного та природно-рекреаційного значення; недостатня кількість осередків сільського (зеленого) та екологічного видів туризму.

Туризм виявився одним з секторів, які найбільше постраждали від пандемії COVID-19, яка серйозно позначається на економіці, отриманні людьми засобів до існування, системі суспільних послуг і обмежує спектр можливостей на всіх території України.

Нинішня криза також являє собою безпрецедентну можливість для того, щоб трансформувати взаємини туризму з природою, кліматом і економікою. Центральну роль в справі відновлення туризму могли б зіграти здійснення інновацій та цифровізації.

Цифровізація іта інноваційні рішення дають унікальну можливість розширити масштаби впровадження оперативних процедур, які роблять подорожі безпечними і зручними в умовах впливу пандемії COVID-19 на розвиток внутрішнього туризму Дніпропетровської області.

Найефективніше туристична сфера Дніпропетровської області може розвиватися тільки в разі тісної співпраці між місцевим населенням та виробниками туристичних послуг. На даний час у Дніпропетровській області, навпаки, відсутній взаємозв'язок між місцевим населенням та представниками цього бізнесу, будь це курортна зона або природний парк. виправивши це, місцеві громади зможуть отримати більше коштів на розвиток власних населених пунктів і їх туристичних можливостей.

Ресурсною базою для екологічного туризму на Дніпропетровщині насамперед є об'єкти природно-заповідного фонду. Сучасна мережа природно-заповідного фонду Дніпропетровщини становить 139 об'єктів, загальною площею 57046 га, що складає 1,7% від її площі . Ця цифра є порівняно незначною. За оцінками екологів вона не відповідає масштабам такої області, як Дніпропетровська. Та все ж є флора і фауна, яку необхідно охороняти, а також цінні геологічні пам'ятки.

На Дніпропетровщині з усіх юридично затверджених категорій природно-заповідного фонду представлено вісім, а саме: природний заповідник (1); заказники (50); регіональні ландшафтні парки (2); пам'ятки природи (51); заповідні урочища (3); ботанічні сади (3); пам'ятки садово-паркового мистецтва (8); дендропарки (1).

Саме ці території ї можуть стати своєрідною платформою для розвитку екологічного туризму.

На Дніпропетровщині екологічний туризм має значні перспективи для розвитку. На сьогодні працюють садиби майже в усіх районах області. Особливість відпочинку в садибах полягає в тому, що туристам пропонується не лише комфортне розміщення і харчування, але ї е екскурсії за різними екологічними маршрутами.

В умовах впливу пандемії коронавірусу COVID-19 та періодичним впровадженням карантинних заходів у всіх областях України задля сприяння розвитку екологічного туризму в Дніпропетровській області доцільно використовувати інтерактивні інформаційні технології.

Застосування інтерактивних технологій може послужити новим драйвером індустрії екологічного туризму в Дніпропетровській області, дозволяючи створювати нові конкурентні переваги регіону і диференціюватися з урахуванням персоніфікованого підходу і на принципах клієнтоорієнтованості.

Розвиток екологічного туризму Дніпропетровської області має супроводжуватися послідовними діями в напрямку подолання умов і факторів, що викликають невдоволення населення, і створення нових можливостей для підвищення рівня та якості життя людей, збереження і розвитку людського капіталу. Це налаштовує жителів на активну підтримку туристичних перспектив та участь в проектах, тобто дозволяє домогтися конструктивної соціальної активності населення.

Підтримка і участь населення області в індустрії екологічного туризму можливі тільки в умовах розвитку галузі на принципах стійкості, відтворення культурних і природних ресурсів території та збереження унікального вигляду і місцевого способу життя.

Проявом соціально-економічної активності населення є підприємницька ініціатива. Створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу в сфері екологічного туризму і соціального підприємництва - обов'язкова умова розвитку Дніпропетровської області на основі туризму.

Виділив три основні компоненти екотуризму: пізнання природи; збереження екосистем, повага до інтересів місцевих жителів.

спеціалізований вид дозвілля з яскраво вираженими науково-пізнавальними цілями; один з різновидів природного туризму, що об'єднує людей, які подорожують з науково-пізнавальною метою.

Форма активного відпочинку з екологічно значущим наповненням – особливий інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності людей, що будують свої взаємовідносини з природою та іншими людьми на основі взаємної вигоди, взаємоповаги та взаєморозуміння. Туристи отримують від такого спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних оборотних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та

економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування.

Форма подорожей, сприятлива для навколишнього середовища. Виділяють такі форми екотуризму як активний екотуризм (піший, велосипедний, водний, кінний, збиральництво, рибальство, мисливство), фауністичні та флористичні поїздки (орнітологічні поїздки, фото полювання, тематичні поїздки) та культурологічні й етнографічні поїздки.

Екотуризм координує, допомагає і стимулює використання культурних і природних туристських ресурсів, визнаючи важливість зберігання місцевої культурної спадщини і природних ресурсів області (регіону) для місцевого населення і майбутніх туристів.

Такий вид туризму, який ґрунтується на туристському попиті з урахуванням стійкості й рекреаційно-туристської місткості ландшафту, розвивається та функціонує на відносно незмінених господарською діяльністю природних територіях, зокрема природоохоронних, в умовах дотримання природоохоронних норм і технологій під час виконання екологічних турів і програм; його провідні функції – задоволення потреб туристів різноманітними видами відпочинку, розвиток виробничої інфраструктури, створення додаткових робочих місць, наповнення місцевого бюджету, збереження цінних природних комплексів, екологічна освіта серед широких мас населення

Україна має значний потенціал для того, щоб стати важливим осередком екологічного туризму світового рівня. Запорукою ділової й інвестиційної активності розвитку екотуризму є ефективне рекреаційне освоєння та використання значної кількості природоохоронних територій. Це сприятиме інтенсифікації розвитку туристичної інфраструктури та вдосконаленню територіальної організації екотуристичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова Л. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Київський ун-т туризму, економіки і права. К. : Знання України, 2002. 351 с.
2. Бартошук О.В. Моделі розвитку індустрії туризму (зарубіжний досвід) // Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2011. №2. С. 62–68.
3. Барна М. Ю., Гліненко Л. К., Дайновський Ю. А. Екотуризм як фактор розвитку туристичного і готельного бізнесу. Підприємництво і торгівля. 2020. №27. С. 82-89.
4. Біла С.О. Стратегічні пріоритети розвитку туристичних послуг в Україні та перспективи підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку // Стратегія розвитку України. № 1. 2016. С. 17–23.
5. Безугла Л. С., Демчук Н. І. Соціально-економічні аспекти і передумови розвитку підприємств галузі екотуризм. Агросвіт. 2019. № 18. С. 24-28.
6. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування [Текст] / О.О. Бейдик. К. : ВПЦ «Київ ун-т», 2001. 395 с.
7. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. К. : Палітра, 1998. 130 с.
8. Бриль К. Г. Екологічно-орієнтовані види туризму як стратегічний напрям розвитку галузі в сучасних умовах. Економіка та держава. 2015. -№ 9. С. 23-27.
9. Бойко Т. В. Розвиток екологічного туризму на Дніпропетровщині 2019. URL: <https://vseosvita.ua/library/lekcija-tema-rozvitok-ekologichnogo-turizmu-na-dnipropetrovsini-112418.html> (дата звернення 04.05.2021).
10. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг / Навчальний посібник. Харків: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. 202 с.
11. Державне агентство України з туризму та курортів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/> 114
12. Закон України «Про туризм»: від 15 вересня 1995 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
13. Кифяк В.Ф. Організація туризму. Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. 344 с.
14. Кифяк В.Ф. Стратегія розвитку територіальних рекреаційних систем: теорія, методологія, практика : монографія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. 432 с.
15. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навчальний посібник. Чернівці: Книги-ХХІ, 2003. –с.

16. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. Ужгород, 2011. 334 с.
17. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. К. :Альтерпрес, 2002. 436 с.
18. Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К. : Знання, 2007. 292 с.
19. Михайлова І.О. Інформаційні системи і технології в туризмі: [навч.-метод. посіб.] / І.О. Михайлова, О.В. Хитрих. Луганськ, 2008. 100 с.
20. Остапчук В.В. Історія туризму: [навч. посіб.] / В.В. Остапчук, П.Ф. Коваль, Г.П. Андреева. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2008. 143 с.
21. Офіційний сайт World Tourism Organization. UNWTO [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www2.unwto.org/ru>
22. Піменов В. Г. Розвиток екологічного туризму в Україні: основні поняття, проблеми, сучасний стан. Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації. 2018. Вип. 52. С. 198-208.
23. Петрук В.Г. та ін. Екогеографія та екотуризм: Підручник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 178 с.
24. Посохов І. С., Сагайдачна А. В. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2019. Вип. 9. С. 203-212.
25. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів / Під заг. ред. проф. В.К. Федорченка. К. :Юрінком Інтер, 2002. 640 с.
26. Савіцька О. П., Савіцька Н. В., Погребняк Л. В. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 15. С. 122–128.
27. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
28. Соколовський В., Щоголева І. Перспективи розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Середнього Придніпров'я. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія. 2019. № 1 (Вип. 46). С. 239-247.
29. Стратегія розвитку Дніпропетровської області до 2027 року. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/rozvitok-regionu/strategiya-rozvitku/proekt-strategiyi-rozvitku-dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku> (дата звернення 25.04.2021).
30. Тарановський В. І., Ковальов Б. Л., Портянка А. Г. Науково-методичні підходи до визначення дефініції «екотуризм». Механізм регулювання економіки. 2014. № 2. С. 30-37.
31. Тимчук С. Екологічний туризм як напрям соціально-економічного розвитку сільських територій. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2016. Вип. 1. С. 35-41.
32. Туристична діяльність. Нормативна база [навч. посіб.]. / Роїн О.М. Смаль І.В. К. : КНТ, 2005. 448 с.

33. Туристична асоціація України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tau.org.ua>
34. Тонкошкур М. В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Організація туризму» (Основи туризмознавства) (для студентів 1-2 курсу денної та заочної форми навчання за напрямом підготовки 6.140103 – Туризм). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 134 с.
35. Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник. / Н.В. Чорненька. К. : Атіка, 2006. 264 с.
36. Черевичко Т.В. Туризм в контексті інформаційної економіки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://infotour.in.ua/cherevichko2.htm> 2.
37. Школа І.М. та ін. Менеджмент туристичної індустрії: навч. посіб. / За ред. проф. І.М. Школи. Чернівці: Книги – XXI, 2005. 596 с.
38. <http://www.world-tourism.org> / Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації.
39. www.ukrstat.gov.ua / Офіційний сайт Державного комітету статистики України
40. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Tourism_statistics
41. UNESCO World Report: Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001847/184755e.pdf>.
42. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Tourism_statistics
43. UNWTO Tourism Highlights, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>
44. www.menr.gov.ua - сайт Міністерства екології та природних ресурсів України.
45. www.mon.gov.ua - сайт Міністерства освіти і науки України.
www.mns.gov.ua - сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
46. www.mincult.gov.ua - сайт Міністерства культури України.
47. www.unwto.org - сайт Всесвітньої туристичної організації ООН.
48. www.ecotourism.org - сайт Міжнародної екотуристичної організації.

ДОДАТКИ

Додаток Б

Екологічна карта України

Туристичні ресурси

Українська Асоціація
Активного та Екологічного
Туризму

Туристичні території

1. Карпати
2. Подістров'я
3. Полісся
4. Подніпров'я
5. Побужжя
6. Причорномор'я
7. Крим